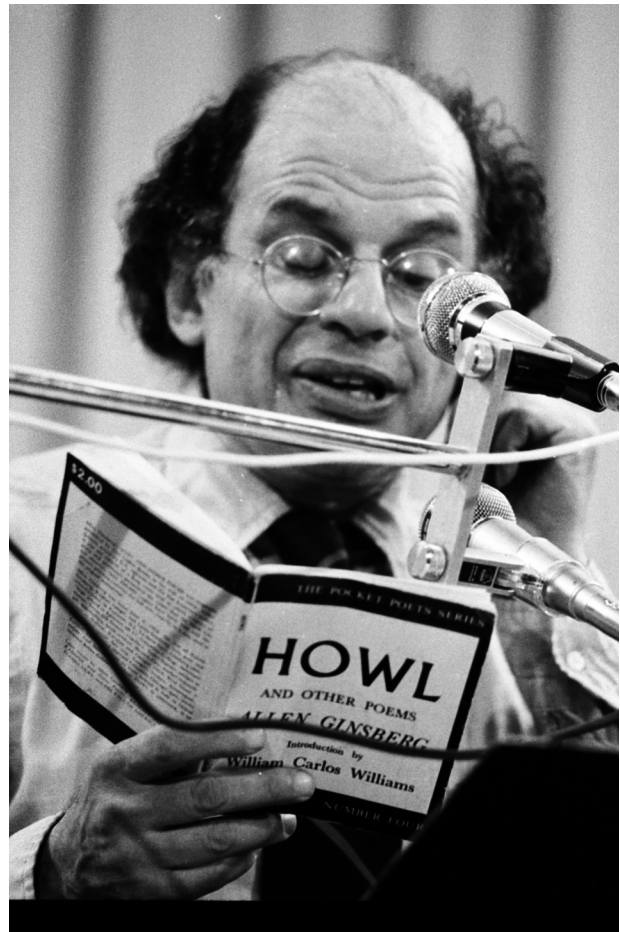

Bollobás Enikő

Ginsberg, a nélkülözhetetlen

Először 1978-ban találkoztam Allen Ginsberggel, amikor Fulbright-diákéve alatt elzarándokoltam a Naropa Intézetbe, melyet buddhista mesterével, Chogyam Trungpa Rinpochéval alapított a coloradói Boulderben, magasan fent a Sziklás-hegységben. Vállaltam a Minneapolisból két napig tartó Greyhound-buszozást, mert kerestem az amerikai radikális kísérletező költőket, remélve, hogy többet vagy mást tudok meg költészetükről velük beszélgetve, mint a könyvekből. Az érdeklődésem előtérben álló Black Mountain College akkor már vagy húsz éve megszűnt, s a költőiskola még élő tagjaival – így Robert Duncannel, Robert Creeley-vel és Denise Levertovval – csak egy-egy rövid beszélgetés erejéig tudtam találkozni. A Naropa azonban – nyilván a Black Mountain College mintájára – olyan közös teret biztosított, ahová egy-egy szemeszterre összegyűltek az éppen meghívott költők, és előadásokat, szemináriumokat tartottak az intézmény részeként működő Jack Kerouac Iskolában. Látogatásom idején Ginsberg és Anne Waldman tartott költészetórákat, és megengedték nekem, hogy rövid tartózkodásom alatt beüljek a szemináriumokra. Elbűvölt az egész intézmény légköre, de leginkább Ginsberg közvetlensége és lendülete, amellyel a spontán poétika eszméjét az oktatásban is artikulálta.

Másodszor 1980-as magyarországi látogatása alatt volt szerencsém többször is hosszabb időt tölteni a költővel. Október végén, november elején két hétig volt Budapesten partnere, Peter Orlovsky és egy fiatal költő társaságában, az amerikai nagykövetségen (akkor még) működő „Információs Szolgálat” (USIS) meghívására, amely (akkor még) gálánsan honorálta számos amerikai költő, író, művész kelet-európai, így magyarországi előadókörútját. Ginsberget Budapesten érte Jimmy Carter és Walter Mondale választási vereségének, illetve Ronald Reagan győzelmének a híre, amely elkeseredéssel töltötte el. Csak az vidította fel, hogy milyen lelkes nézőközönség gyűlt össze a felolvasásaira, többek között az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és Debrecenben a(z akkori) Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Az egyetemek mellett megjelent különböző rendezvényeken, így Hobo koncertjein, és itt-ott találkozott az amerikai híresség

Allen Ginsberg a Magyar PEN Clubban felolvas ikonikus verses kötetéből, az *Üvöltés*ből

kedvéért informálisan, magánlakásokban összegyűlt érdeklődőkkel, rokonszenvezőkkel. Abban az évben korán jött a tél, már november első napjaiban nagy hó volt, s minthogy hármójuk közül senki sem hozott telikabátot, Ginsberg megkért, hogy vigyem el őket valahova, ahol használt kabátot vásárolhatnak. Így mentünk ki négyesben az Ecseri piacra, ahol Allen egy meglehetősen kopottas, de igazán különleges, hosszú bőrkabátot talált magának. Ittléte (szerinte) egyik csúcspontja pedig az volt, amikor elvittem atyai jó barátomhoz, Scheiber Sándorhoz az (akkori) Országos Rabbiképző Intézetbe

egy péntek esti kiddusra. Zsidó témájú verseiből olvasott fel – ő angolul, én a magyar fordításokat –, amelyek közül a *Kaddis* rázta meg legmélyebben a kortárs avantgárd költészethez amúgy kevésbé szokott hallgatóságot. Szem nem maradt szárazon, ahogy mondani szokták. Mint később megjegyezte, egyetlen amerikai közönség előtt sem ért el ilyen hatást verseivel.

Személyes emlékeim felidézésének az ad aktualitást, hogy tavaly jelent meg a Michael Schumacher szerkesztette *The Essential Allen Ginsberg* (2015) magyar fordítása *Nélkülözhetetlen Allen Ginsberg* címen az Európa Kiadónál, Gyukics Gábor gondozásában, gazdagítva a szegényesnek már korábban sem mondható magyar Ginsberg-fordításokat. A Schumacher-féle mű reprezentatív módon válogatja össze a legfontosabb verseket, az esszéket, a naplórészleteket és a leveleket, két interjúval és egy fényképgyűjteménnyel téve teljessé a pályatükörnek szánt vastag kötetet.

Ginsberg a hatvanas-hetvenes évektől kezdve nagy népszerűségnek örvendett Magyarországon: a kádári kultúrpolitika szélesre tárta előtte a megjelenési lehetőségeket – talán egyfajta szelepként tekintve a költőre, hiszen az ő felforgató lázadása nem a magyar, hanem az amerikai hatalmi struktúra ellen irányult. Már 1966-ban megjelenhetett az *Üvöltés – Vallomások a beat-nemzedékről* című kötet, amelyben számos Ginsberg-szöveg szerepelt. Az első fordítók Eörsi István és Orbán Ottó voltak, akik még a rendszerváltás előtt sorra hozták ki válogatásaikat, köztük *A Nagyarubáz Kaliforniában* (1973), *A leples bitang* (1984) és a *Május királya* (1990) címűeket. A *Nélkülözhetetlen Allen Ginsberg* számos, korábban magyarul soha meg nem jelent verses és prózai szöveget közöl; az új fordítók közt – a szerkesztő, Gyukics Gábor mellett – Barna Imre, Fenyvesi Orsolya és Schultz Judit nevét találjuk. Elmondható, hogy ezzel a vaskos, reprezentatív gyűjteménnyel kerek lett a magyar Ginsberg-kánon.

Schumacher antológiájából markánsan rajzolódik ki a neves beatköltő alakja, aki egész pályafutása alatt hű maradt az ötvenes évek beat éthoszához és saját maga fiatal beatnik énjéhez, és sikerrel emelte önmagát kulturális ikonná, látvánnyá, mit több, egy egész nemzedék szimbólumává. Mint azt a kötetet nyitó *Többszörös identitás kérdőív* című Ginsberg-szövegben olvassuk, többes identitású költőről van szó, aki nemcsak többes jegyekkel – zsidó buddhistaként, meleg S&M rajongóként, beat-ikonként, szláv származású fehér amerikaiként – határozza meg önmagát, hanem olyan, egymást kioltó ellentétekkel írja le identitását, mint antiintellektuális

Allen Ginsberg Scheiber Sándor hagyományos – mára: legendás – szombat beköszöntő kiddusán az Országos Rabbiképző Intézetben a „Kaddis” című másik ikonikus versét szavalja

Az ELTE-n is zsúfolt, lelkes tömegeket vonzott Ginsberg és társai zenés felolvasó délutánja

értelmiségi, antiakadémikus egyetemi professzor, alsó-, vagy közép- és felsőbb osztálybeli, aki milliárdosokkal vacsorázik, miközben nyugdíjaskedvencménnyel étkezik kedvenc manhattani éttermében, és többes identitása ellenére nemlétező identitásúnak érzi magát.

A beatnemzedék volt az első olyan költői csoportosulás Amerikában, amely a médiának köszönhető ismertségét. Megalakulásuk pontosan visszavezethető egy bizonyos eseményre, amikor is 1955. október 13-án (mások szerint 7-én) a San Franciscó-i Sixth Gallery kis kiállítótermében öt költő – Ginsberg, Michael McClure, Gary Snyder, Philip Whalen és Philip Lamantia (akik prominensen szerepelnek a magyar *Üvöltés*-kötetben is) – felolvasást tartott. Az ötvenes évek amerikai költészetében előzmény nélküli módon adták elő hangos, elkeseredett, kegyetlen őszinteséggel feltárulkozó és csontig hatolóan személyes hangvételű költeményeiket. A Jack Kerouac-kreálta *beat* elnevezés alapjelentése legyőzött, kisémmizett, a társadalom peremére szorult, de tartalmazza a Jézus hegyi beszédében emlegetett „lelki szegénység” és az üdvözültség szemantikai elemeit is. A beat jelentésének része továbbá a zenei ritmus, az ütemesség, a jazzből átvett, illetve háttérként alkalmazott lüktető mérték, valamint a szívverés (*heartbeat*) is. A *beatnik* az orosz *sputnik* szó mintájára született, s antiszociális, szubverzív és amerikaiellenes viselkedési normára utal. Mint Kerouac egy interjúban elmondja, a „beat lelkeség” áldott, angyali állapot, amely egyszerre tart

kapcsolatot Krisztussal, Lao-cével és Mohameddel, mert a gyermeki ártatlanságot is jelenti.

A beatek a test és a szellem felszabadítására törekedtek, a kábítószerhasználatától és a szexuális szabadság gyakorlásától várva a „kozmosz tudatban” történő megmártózást. Úgy érezték, totális lázadást valósítanak meg a nyárspolgárinak mondott Amerika értékrendjével szemben. Napjainkban, hetven évvel a beatnemzedék után, a kritika árnyaltabb megközelítésben tárgyalja ezt az irodalmi csoportosulást, rámutatva e látványos, de gyakran felszínes radikalizmus korlátaira. Mára már nyilvánvaló, hogy

**Az estéket egy egész héti-
ez a csapat töltötte-bulizta együtt:
Györe Balázs, Lakatos Margit, Kőbányai János**

a beatek több tekintetben – például a társadalmi nem kérdésében – maguk konstruáltak konzervatív értékrendet, amikor olyan, nőket kizáró férfiszövetséget próbáltak megvalósítani, amely immár szülői kontroll nélkül hozza vissza az elvesztett fiatalságot, s a „testvérek” a vérferőtzés tabujának megsértése nélkül létesíthetnek szexuális kapcsolatot egymással. Vagyis amikor a beatköltőkre általában jellemző markáns maszkulinizmus szellemében olyan „családot” választottak, amelyben a nőknek semmiféle szerepet nem szántak. Különösen érvényes ez Ginsbergre, akinek a költészetében a nők hiányként vannak jelen, illetve kényszerű és nyomasztó családi adottságokként, akiktől minden formában menekülni kell.

A verseket, így az *Üvöltést* most a kötetben újraolvasva valóban feltűnő az az egynemű világ, amelyet a férfiak testvéri közösségeként Ginsberg idealizál. A 21. században már kissé avítottnak érezzük Ginsberg kizárólag férfiszervezőkből álló, szinte kényszeresen mantrázott olvasmánylistáját, egyúttal mulattatónak azt a felhőtlen narcisszuszi elragadtatást, amelyet saját és más férfiak meztelensége, férfítetszerei váltanak ki benne. Az olvasó csodálkozása csak fokozódik amikor látja, hogy Ginsberg nem konfliktusként kezeli a maszkulin utópia és a társadalomból kiábrándult individuuum eszkéipista vágyai közötti feszültséget – mint számos kritikus, így Michael Davidson ezt logikusnak tartaná¹ –, hanem épp az egyneműségeen alapuló, ekként tökéletesnek érzett közösséget teszi meg a menekülés céljának.

Schumacher válogatásából egyértelműen kirajzolódnak Ginsberg poétikai, spirituális és politikai vonzódásai, elkötelezettségei. Minden bizonnyal a judaizmus a legfontosabb vallási és szellemi irányzat, amely költészetét áthatja. Az anyára vetített zsidó sors jelenik meg egyik legerősebb versében, a budapesti Rabbiképzőben is elhangzott *Kaddis Naomi Ginsbergért* című költeményben, amely zsidósága mély megéléséből nőtt ki.

*Különös most gondolni rád, elmentél fűzők és szemek
nélkül én
meg Greenwich Village napsütötte úttestén ballagok
Manhattan belsője felé, tiszta téli dél, egész éjjel*

Ginsberg és csapata a PEN Clubban is zenél

A Scheiber kiddus után házi buli Kőbányai Jánoséknál:
Török Ádám, Gryllus Vilmos, Szkárosi Endre,
Somoskői Lajos, Ginsberg és Györe Balázs

*virrasztottam, beszéltem, beszéltem fennhangon
olvastam a Kaddist, Ray Charles bluesait hallgattam,
vakon üvöltött a gramofonból
a ritmus, a ritmus – emléked fejemben három év után
– És hangosan olvastam az Adonais utolsó diadalmas
versszakait – sírva, rádöbbenve, mennyire szenvedünk
(Eörsi István fordítása)*

Rádöbben, hogy anyja magányossága, marginalizáltsága és elesettsége, biztonságérzetének teljes hiánya, s az erre válaszként jelentkező önpusztítása a közös zsidó tudat formájában lesz örök kapocs anya és fiú között – olyan kapocs, amelynek felismerése csak Naomi halála után következhetett be.

Ginsbergéket egy egész csapat kísérte el a keleti pályaudvarra, ahonnan Prága felé folytatták turnéjukat

Miközben a halotti ima Jiszborach kezdetű részét mormolja, áldva az Örökkévalót, minden tabuval farkasszem nézve szinte önmarcangolóan fokozza a veszteség fájdalmát: elképzeli az anya „nyűtt, vén vagináját”, elmereng azon, hogy az asszony „kielgült-e valaha is” szexuálisan, és részleteiben leírja, amint a mezítelen asszony a fürdőszobában hányás- és hasmenésrohamok közt vonaglik.

[...] *szájából dől
a vörös okádék – hasmenés lövell robbanva hátsó feléből
– négykézláb a véce előtt – lába közt vizelet csordul – ott
marad okádvá a fekete ürülékével bemocskolt csempén
– eszméleténél –*

(Eörsi István fordítása)

A *Kaddis* ikerversében pedig, a *Himnusz* címűben, nemcsak az Örökkévaló dicsőségét énekli, de az anyával való elrontott vagy valójában sosem létező kapcsolatot is siratja, miközben a végletekig feszíti az anya legintimebb testrészeinek képzetével való tabutörést, egyenként búcsúzva többek között az asszony mellén levő „hat fekete szőrtől” és „a vagina körül a hosszú fekete szakálltól”. Mint a vers születésének körülményeiről beszámoló prózai írásából megtudjuk, a hosszú vers nagy része egy húszórás transzállapotban született, amelyet különböző szerekkel, Ray Charles zenéjével és egy barátjával felolvastatott héber nyelvű kaddis szövegével tartott

fönn annak érdekében, hogy képes legyen átvenni anyja énjét.

A zsidó költő-próféta Ginsberg alakjában ugyanakkor – mint erre Marjorie Perloff rámutat² – felfedezhető a zsidó *clown* figurája is, akitől az önirónia sem áll messze, az önmagán nevetés, illetve az önmagát lekicsinylő humor különleges képessége, ami többek között az *Üvöltés*ben is jelen van.

*kik egymás után háromszor vág-
ták fel ereiket sikertelenül,
végül is
hagyták a fenébe, régiségkereske-
dést nyitottak, ahol is azt
hitték,
majd megöregszenek, és bőgtek*
(Orbán Ottó fordítása)

Kórházi János fotói

Szellemi forrásai között szerepel továbbá minden, az ötvenes-hatvanas években divatos irányzat a buddhizmustól a gnoszticizmuson át az ezotéria különböző formáig. A buddhizmus hatását fedezhetjük fel ún. urbánus pasztoráljaiban, amelyekben a meditáción és hallucináción keresztül elérhető másfajta tudatállapotot teszi meg a modern iparosodott világ ellentétének, a városi környezetben belül képzelve elvonulási lehetőséget az önmagukat „városi remetéknek” aposztrofáló költők számára. A gnoszticizmus és az ezotéria vonzalmában spirituális szintre emelte lázadó gesztusait, keresve a kábítószerrel elérhető tudatállapotokban kibontakozó alkotói folyamatokat.

A magát és a beatköltőket „újromantikusoknak” tekintő Ginsberg mély rokonságot érzett William Blake-vel, aki egyszer nagyszabású látomásban jelent meg a harlemi háztetőkön az éppen maszturbáló költő előtt, amelynek során szent tanítványának, próféta-látónki utódnak jelölte meg a fiatal amerikaiakat. Számos ismert költemény született a Blake-látomás nyomán, így rögtön maga az *Üvöltés*, amely krónikáját adja annak a folyamatnak, amely a hallucinációs élmény révén teszi a „kozmosz tudat” részesévé a 20. századi utódot. A *Napraforgó szutra* egy későbbi Blake-látomás terméke, ez esetben a költő Blake-i megvilágosodását a vasúti pálya mellett fájdalmasan megjelenő napraforgó idézi elő. Csak a lírikus és a vele sétáló barát, Kerouac látja, hogy a

mozdonyok füstjének fekete korompáncélja alatt a virág a maga mindennapiságában és mulandóságában a szépség megtestesítője.

*A korom rajta nem ember korma volt, de balál és emberi
mozdonyok, mind e porruha, a vasút-bőrnek e homályos
fátyla, e füstködpofo, e fekete nyomorúság szemhéja, ez a
kormos kéz vagy fallosz vagy kosznál rosszabb művi*

duzzanat

*– az ipari – a modern – az egész civilizáció, mely
bemocskolja*

őrült arany koronádat –

(Orbán Ottó fordítása)

Ginsberg költészete az énköltészet egyik legbiztosabb példája, amelyre nemcsak az egyes szám első személyű lírai én jellemző, de az én kényszeres felmagasztosítása is, amely domináns retorikai gesztusként szövi át az egész kötetet. Mint a több versének születését bemutató prózai szövegekből is kiviláglik, a költő énje szinte áttételek nélkül jelenik meg a versekben. Az ego-költészet őszinte, vallomásos lenyomatát adja a költő személyes élményeinek, tapasztalásainak vagy látomásainak – miként azok a valóságban megtörténtek. Ezt a költői hitvallást fogalmazza meg egy korai versében, a *Burroughs Művéről* címűben, amelynek témája nemcsak a prózaíró barát, hanem maga Ginsberg írói módszere:

*A módszer tiszta hús legyen
s ne szimbólumok szőszs,
látomások és börtönrácsok,
ahogy valóban láthatók*

(Eörsi István fordítása)

Hasonlóképp a valóságosan megtörténtet írja le *Kral Majales* és a *Kral Majales visszatér* című versekben, amelyek élete egyik meghatározó eseményének állítanak emléket, amikor is 1965-ben Prágában „Május királyának” választották a diákok, s koronával a fején egy kocsihoz vitték végig a városon. Lényegében az összes versében önmagát adja (akár, mint Gyukics Gábor előszavából megtudjuk, Ginsberg önmagát alakította Szomjas György *Kopaszku-tya* című filmjében is): áttétel vagy szublimáció nélkül ír magáról, saját valóságos gondolatait, érzéseit és látomásait vetve papírra, akár a társadalmakban megszokott szemérem teljes ignorálásával, akár a tabuk végletekig hajtott eltörlésével, akár a teljes, az exhibicionizmust súroló kitárulkozásokkal. Ego-pozíciója kialakításában Walt Whitmant tekintette mesterének, akinek poétikája és versírási gyakorlata egyaránt óriási hatással volt rá. Erről ír *Nagyáruház Kaliforniában* című versében:

*Milyen gondolataim támadnak ma éjszaka rólad,
Walt Whitman, mert fejfájósan lődörgök a
mellékutcákon a fák alatt elfogódott
tekintettel bámulva a teliboldat.*

*Éhségbe fáradtan és a képzelet kirakatait
méregetve a neon-gyümölcsű
nagyáruházban, felsorolásaidról álmodozva.
[...]*

*Ó, kedves apánk, deresszakállú, magányos vén
példaadó, mi maradt Amerikából, mikor
Kháron átevickélt a folyón és kiszálltál a
füstölgő partra bénán bámultál a Létbe fekete
vizein távolodó csónak után?*

(Orbán Ottó fordítása)

Whitman annyiban valóban a ginsbergi költészet ősforrásának tekinthető, amennyiben a litániaszerűen sorakozó, hosszú „lélegző soraira”, az „amerikai beszéd” valorizálására vagy a teljeset megragadni vágyó katalógusaira gondolunk. Am már az *Ének magamról* első sora („Magamat ünneplem és énekelem”) félrevezetheti a gyanútlan olvasót, hiszen a Whitman-vers – amelyet olyan nagy jelentőségű, ihletett alkotások párjaként értelmez a szakirodalom, mint a *Bhagavad-gíta* és az upanisadok, a *Menny és pokol házassága* Blake-től, a *Színvázlatok* Rimbaudtól vagy az *Imígyen szóla Zarathustra* Nietzsche-től – soha nem személyesen önreflexív, hanem az emberiséggel érzett azonosulás lenyomata. Whitman a másokra figyelés mestere, s nem az önmagára figyelésé; a kitekintés poétikáját gyakorolja, nem a betekintését. Whitman rendre úgy örökíti meg a megvilágosodás pillanatait, hogy közben valóságos, személyes énjét hátrahagyja, s a lírai megszólaló én már nem más, mint a szövegben előállított nyelvi konstrukció.

Whitmannal ellentétben Ginsbergnél az én maga Allen Ginsberg, akár a saját temetését képzeleli el (felsorolva a megjelent rajongók vallomásait), akár a Londonban tett látogatására vagy New York-i bolyongásaira emlékezik, akár a Mindenhatóval folytatott szeretkezését vizionálja, amelynek során maga a szeretkező személye válik istenné.

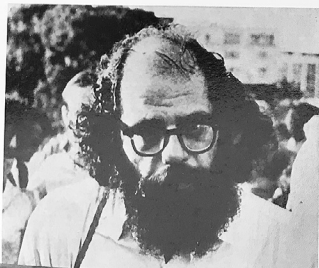
*Öröm, én vagyok én
a magányos férfi önmagának énekel
Isten megvalósul –*

(Wichita vortex szútra, Gyukics Gábor fordítása)

Ugyanaz a hang szólal meg a versekben, mint a naplókban vagy a levelekben: Ginsberg személyes, őszinte, vallomásos hangja, amely mindig befelé tekintő, mindig önreflexív. Mint erre egyik verscíme

Az újabb amerikai költészet egyik legnagyobb hatású egyéniségével ismerkedhet meg a könyv lapjain az olvasó. Az 1926-ban született Allen Ginsberg a beatmozgalom programjával, az *Uvöltés*-sel vált ismertté: a „nemzedéke legjobbjával”, az „őrület romjaiban” azonosuló költő végtelen hosszúságú sorokban, a ráolvasások, az imák, a szónoklatok szónoklatának dallamára, szokatlan ritmikus ritmusra borogtatóként – rikoltotta világgá elégedetlenségét Amerikával, s ebben a jöttánal vallomáshoz mindazok a maguk életérzését ismerték fel immár megfogalmazva, akik nem találták helyüket a sokat magasztalt amerikai életforma keretei közt, a nyárspolgári konzervatívok benyújtásában, és akik még az önpusztítást is vállalva, ki akarták szakítani magukat ebből a társadalomból.

A vers születése óta több mint tíz esztendő tel el. A nyugatlan, örök-nonkonformista, keletkezésű Ginsberg máig nem került le az újságok címlapjairól: botrányok kavargának körülötte, s ő maga is szívesen szolgál szennyezéssel. Bárhol is vélekedünk ellentmondásos világról, a magát előszeretettel reklámozó emberről – a költőt, a jelentős költőt zavartalanul tisztelhetjük benne.

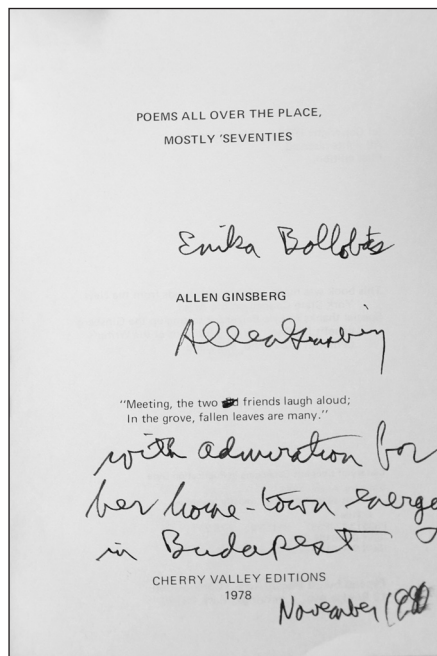
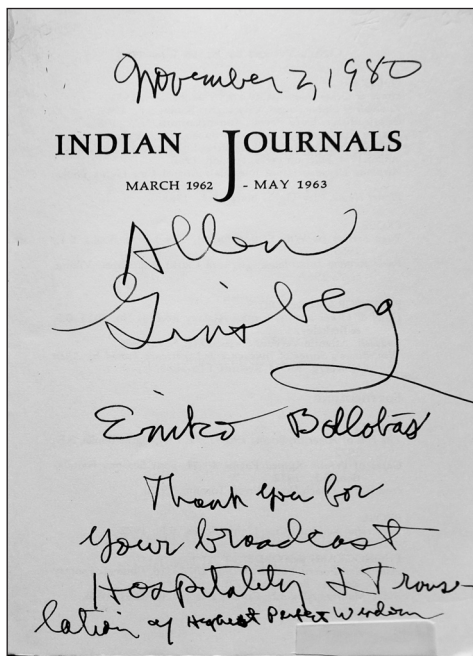
For Tamas Kobancsi,
Allen Ginsberg
Budapest
November 2, 1980
AH

utal: mind „ego-vallomás”. Ezért is nincs különösebb jelentősége annak, hogy végül írt-e önéletrajzot vagy sem – hiszen önéletrajziak a versek és a verseket magyarázó esszék, valamint természetesen a naplóbejegyzések és a levelek.

A verseket követő prózai szövegek 1959 és 1990 között születtek. Javarást a művészet mibenlétéről való eszmefuttatásokról van szó, amelyekben Ginsberg többek között a szabályos forma ellen érvel, az agymosott „közép” által befogadható költészet konzervatív poétikai elveit támadja, az LSD látomásokat inspiráló képességét dicséri, a beatek „nyil-

vános magányáról” és a közösségi áldozásként megélt orgiák szükségletéről ír, a beatnemzedék meghatározását adja, a meditáció és a poézis kapcsolatát elemzi, az Ezra Pound és William Carlos Williams, valamint a Charles Olson nevéhez köthető hagyománynak a költészetére gyakorolt hatását hangsúlyozza, és állást foglal a cenzúra ellen.

A kötetet Ginsberg naplóiból vett szemelvények, interjúk, levelek és fényképek zárják, amelyek így teljes nyíltsággal hangsúlyozzák a személyességet, ami valóban nélkülözhetetlen Ginsberg munkásságának bemutatásához és megértéséhez.

JEGYZETEK

¹ Michael Davidson: *The San Francisco Renaissance: Poetics and Community at Mid-Century*. Cambridge, Cambridge University Press, 1989, 81–82.

² Marjorie Perloff: *Poetic License: Essays on Modernist and Postmodernist Lyric*. Evanston, Northwestern University Press, 1990, 210, 214.